

**СТВОРЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВИЯВЛЕННЯ
ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПІД ОЗНАКИ
ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

А.О.Бойко к.е.н., доцент кафедри,

С.В. Миненко, студент,

О.С. Хмелик, студент,

О.С. Кушнерьов, студент,

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

В статті обґрунтовано використання спеціалізованих системи управління бізнес процесами – ВМР (Business Process Management) з метою моделювання та опису елементів систем виявлення фінансових операцій, що підпадають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу. Проведено ідентифікацію робіт, що виконуються кожним функціональним блоком алгоритму «Виявлення ризикованих операцій банком». Встановлено доцільність обрання клієнт-серверної архітектуру, яка використовує веб-додатки з метою автоматизації системи фінансового моніторингу банку.

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.4-08

ВСТУП

Функціонування кожного банку відбувається у постійній боротьбі із різними ризиками. Це і валютний, і кредитний, і відсотковий, і операційний, і технологічний ризики і ризик ліквідності. Проте, останнім часом значно зріс у свої обсягах, ще один ризик – ризик використання банківської установи для легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню тероризму чи фінансуванню поширення зброї масового знищення.

За даними Державної служби фінансового моніторингу України лише за 2016 р. було взято на облік більше ніж дев'ятнадцять тисяч операцій, які мали ризик бути спрямовані на легалізацію доходів. Серед них більше 90% операцій були подані за ознаками обов'язкового фінансового моніторингу. Дані цифри яскраво підтверджують масштабність використання банків для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом та про або недостатню увагу до внутрішнього фінансового моніторингу або про недосконалість методологічного та програмного забезпечення внутрішнього фінансового моніторингу. Через це залишається відкритим питання про кількість ризикових операцій, які залишаються поза межами уваги банківських систем фінансового моніторингу і, як наслідок поза межами уваги держави.

Негативний ефект легалізації доходів отриманих незаконним шляхом прямо чи опосередковано відчувають всі суб'єкти економічної діяльності. Для держави негативний ефект передусім являється у вигляді дестабілізації банківської системи і національної економіки, для бізнесу – це ускладнення умов функціонування в несправедливому конкурентному середовищі, для населення – це зменшення соціальних стандартів та рівня життя.

Оскільки банки через специфіку своєї діяльності знаходяться в самому центрі процесу легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, саме на них покладається обов'язок виявлення даних фінансових операцій. Через це банкам необхідно мати ефективну систему здійснення фінансового моніторингу, а через низький рівень виявлення фінансових операцій, що підпадають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу актуальності набуває створення управлінських інформаційних систем їх контролю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основним підходом щодо виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу в банках є ризик-орієнтований підхід. Поштовхом до використання даного підходу стало Керівництво Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей, оприлюднене у 2007 році. Згідно цього Керівництва ФАТФ рекомендує на основі ризик-орієнтованого підходу забезпечити заходи щодо попередження або зменшення відмивання нелегальних доходів, спрямовуючи ресурси відповідно до рівня ризикованості фінансових операцій [2]. Більш нові вимоги до застосування зазначеного підходу описані у Директиві (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та Ради від 20 травня 2015 року. Згідно з ними, органи які здійснюють фінансовий моніторинг, повинні мати чітко визначене розуміння ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму та мали повний доступ до всієї інформації щодо національних та міжнародних ризиків, пов'язаних з клієнтами, продуктами та послугами [10]. Державні органи України у відповідності до міжнародних рекомендацій визначають ризики легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму як сукупність ризиків клієнтів банку та ризиків використання послуг банку для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму [17]. Задля забезпечення реалізації ризик-орієнтованого підходу було Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 08.07.2016 [13]. В цьому документі власне були визначені критерії ризику за географічним розташуванням, за типом клієнта, за видом товарів та послуг, що надаються суб'єктами та для фінансових операцій, що можуть мати ризик легалізації (відмивання) доходів.

Одночасно з державними органами даний підхід неодноразово розглядався у працях багатьох українських та зарубіжних вчених [11]. Наприклад, Ж.О. Андрійченко працював над визначенням напрямів інституційних змін для забезпечення ефективного функціонування ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу [5]. Лішан Аі досліджував вразливості фінансових установ до відмивання грошей на основі поєднання ризик-орієнтованого підходу та відходу, заснованого на правилах [3]. Маркус Веннінгер у своєму досліджує вказує на те, що ризик-орієнтований аналіз відмивання грошей служить початковою базою та основним місцем отримання інформації щодо протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом [4]. С.О. Дмитров, О.В. Кузьменко та Т.А. Медвідь свої дослідження спрямовували на оцінку та управління ризиками використання банківських послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму, використовуючи методи експрес-оцінювання ризиків, ймовірнісних моделей та методів статистичного дослідження [16, 14]. Разом з попередніми авторами, С. О. Хвалінський відзначає важливість оцінки величини ризиків, як необхідність для оптимального управління ресурсами банку, залученими у протидії відмиванню доходів. Також автор зазначає, що для визначення величини ризиків можна використовувати критерії як з явно заданими значеннями, так і бінарні показники [19]. В свою чергу, Т. Б. Стечишин відзначає запровадження ризик-орієнтованого підходу та національної оцінки ризиків та законодавче закріплення комплексної системи фінансового моніторингу як позитивне зрушення для України в контексті забезпечення фінансової стабільності [18]. Хамід Алібейкі та Максим Самсонов досліджували варіанти посилення ризик-орієнтованого фінансового моніторингу, а саме методи стрес-тестування та консолідованого нагляду [1].

Виходячи з вищевказаного аналізу можна дійти висновку, що проблеми розвитку системи фінансового моніторингу будь-якого рівня знайшли відгук як серед науковців, так і серед державних та міжнародних інституцій. Також слід зазначити різнобічність підходів до фінансового моніторингу та оцінки ризиків фінансових

операцій, що підлягають під ознаки фінансового моніторингу. Проте до теперішнього часу, залишається відкритим питання саме алгоритмізації системи виявлення фінансових операцій, що підлягають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка методології та алгоритмів здійснення швидкого і якісного процесу виявлення фінансових операцій, що підпадають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу.

РЕЗУЛЬТАТИ

В основі діяльності кожної організації лежать її бізнес-процеси, які визначаються завданнями й цілями діяльності компанії. Процеси це всі дії, які виконує організація та її працівники, забезпечуючи при цьому діяльність і виконання функцій підприємства. Для кожного окремого виду роботи, що входить у загальну систему діяльності, визначені певні характеристики, які пояснюють його місце в самій системі. Так, здійснення фінансового моніторингу в банку є окремим бізнес-процесом, який має своє місце в загальній схемі діяльності банку. На рисунку 1 зображено схему фінансового моніторингу банку.

Зупиняючись на моделюванні процесу внутрішнього фінансового моніторингу потрібно розуміти, що моделювання бізнес-процесу – це відображення суб'єктивного бачення потоку робіт у вигляді формальної моделі, що складається з взаємопов'язаних операцій. Бізнес-модель – це формалізований (графічний, табличний, текстовий, символічний) опис бізнес-процесів, що відображає реально існуючу або передбачувану діяльність [7]

Для моделювання та опису бізнес-процесів вирішено використовувати спеціалізовані системи управління бізнес процесами – BPM (Business Process Management) системи, які використовують наступні нотації моделювання:

–BPMN (Business Process Model and Notation) – нотація моделювання бізнес процесів, яка забезпечує високий рівень наочного зображення процесу. Основою даної нотації є діаграми бізнес-процесів, які будуються як і стандартні блок-схеми.

–BPEL (Business Process Execution Language) – XML-мова виконання бізнес-процесів. Така мова представляє кожен бізнес-процес як певну послідовність веб-сервісів.

–XPDL (XML Process Definition Language) – формат обміну даними між BPM-системами. Використовується в основному як стандарт виконання експорту-імпорту описів бізнес-процесів.

–IDEF0 – методологія опису бізнес-процесів (Business Process Modeling, стандарт США). Моделі даної нотації використовуються для опису роботи компанії, враховуючи не лише входи і виходи кожного процесу, а й вплив правил та механізму, тобто дозволяє описувати керування процесами організації.

–IDEF3 – нотація, що зосереджена на описі потоків робіт (Work Flow Modelling). Стандарт IDEF3 наближений до стандартних блок-схем, але включає в себе орієнтованість на алгоритмічність методу побудови схем бізнес-процесів.

–DFD (Data Flow Diagramming) – описує потоки даних. Вони відображають необхідні роботи у відповідній послідовності та інформаційні потоки, що супроводжують ці роботи. Також ця нотація дозволяє проводити опис документообігу та матеріальних ресурсів.

Для більш зрозумілого відображення процесу внутрішнього фінансового моніторингу найкраще підходять дві нотації – IDEF0 – на вищому рівні розгляду, а IDEF3 –на найнижчому рівні.

Такий вибір зумовлюють особливості цих нотацій. Методологія функціонального моделювання IDEF0 описує систему в цілому як множину взаємозалежних дій чи функцій. Вона включає в себе невелику по обсягу нотацію, яка включає в себе лише блоки і стрілки. Границі моделювання в даній нотації (Border) призначені для

позначення ширини предметної області і глибини деталізації. Вони вказують на те, що система знаходиться в певному середовищі, з якого надходить інформація та певні правила. В цьому ж середовищі знаходяться механізми системи та сюди ж з системи виходить інформація.

Рисунок 1 – Схема фінансового моніторингу в банку [15]

У нотації система чи робота має чотири сторони:

– Ліва сторона – це сторона входу (Input), стрілками зображуються всі ресурси чи інформація що входять в систему.

– Верх – сторона управління (Control). Стрілки, які входять в систему зверху відображають обмеження і інструкції, які впливають на хід виконання процесу.

– Права сторона – вихід (Output). Стрілки, які виходять з цієї сторони відображають всі результати виконання роботи.

– Низ – механізм, який виконує роботу (Mechanism). Стрілки, які входять знизу відображають те, що використовується для виконання процесу, але не споживається саме по собі.

Загальна схема діяльності банку включає в себе проведення операцій та здійснення їх моніторингу, ідентифікація та вивчення клієнта, визначення ознак, які підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу – що й становить систему внутрішнього фінансового моніторингу в банку.

Також можуть бути комбіновані стрілки. Вони з'являються тоді, коли вихід однієї роботи є входом, управлінням чи механізмом іншої.

Отже, щоб забезпечити ефективне функціонування системи виявлення фінансових операцій, що підлягають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу, яка б відповідала вимогам і викликам сучасності, необхідно розробити надійну, продуктивну, зручну у використанні автоматизовану інформаційну систему.

Дана система повинна:

– враховувати критерії ризикованості операцій згідно ризик-орієнтованого підходу та окремо зберігати їх, вказуючи причину віднесення такої операції до ризикової;

– враховувати критерії ризикованості клієнтів згідно ризик-орієнтованого підходу та окремо зберігати їх, вказуючи причину віднесення того чи іншого клієнта до ризикованого;

– відображати фінансові операції, віднесені до ризикових для подальшого їх аналізу відповідальним за фінансовий моніторинг співробітником банку;

– надавати можливість виключення з переліку фінансових операцій, віднесених до ризикових після встановлення їх неризиковості відповідальним співробітником банку.

Така система має в режимі реального часу оцінювати ймовірність належності тієї чи іншої банківської операції як до такої, що підлягає під ризик легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню тероризму чи фінансуванню поширення зброї масового знищення [8].

Модель дозволяє оцінювати ризиковість операцій враховуючи особливості господарської діяльності різних типів клієнтів відповідно до класифікації суб'єктів господарської діяльності (фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи). Дана система має можливість:

- співставлення суми операції з обсягом чи фінансовим станом клієнта;

- перевірки регулярності надходження і в подальшому зняття готівки;

- виявлення зняття готівкових коштів в разі зарахування еквівалентної суми в цей або попередній операційний день [8];

- перевірки ознак ухилення від обов'язкового фінансового моніторингу;

- перевірки на наявність особливого статусу отримувача в разі надходження йому коштів від багатьох осіб;

- перевірки на наявність оплати за дистанційні послуги та за авторську винагороду;

- перевірки на зарахування валюти на картковий рахунок, особливо з-за кордону;

- перевірки на спрямованість операції на погашення кредиту за елітні товари чи нерухомість;
- перевірку на використання однакових ір-адрес різними клієнтами [9].

На основі вище наведеного дослідження, справедливо провести формалізацію виконуваних робіт кожним функціональним блоком моделі (табл.1).

Таблиця 1 – Опис робіт, що виконуються кожним функціональним блоком процесу «Виявлення ризикованих операцій банком»

Функціональний блок	Опис
Перевірка критичності ризиковості клієнта	Відбувається перевірка, чи є критичним рівень ризикованості клієнта
Визначення типу клієнта	Відбувається визначення типу клієнта
Відхилення операції	Відбувається блокування проведення операції
Перевірка обсягу зарахування на рахунок фінансовому стану	Відбувається перевірка, чи обсяг операції відповідає фінансовому стану клієнта
Перевірка регулярності надходження і в подальшому зняття готівки	Відбувається перевірка регулярності проведення клієнтом операцій надходження і в подальшому зняття готівки
Перевірка зарахування готівки в цей або в попередній операційний день в разі зняття готівки	Якщо операція зняття готівки, то відбувається перевірка, чи в цей чи в попередній операційний день відбувалося зарахування готівки
Перевірка ознак ухилення від обов'язкового фінансового моніторингу	Відбувається перевірка на ознаки ухилення від обов'язкового фінансового моніторингу
Перевірка, чи клієнт зареєстрований в офшорній країні	Відбувається перевірка зареєстрованості клієнта в офшорній країні
Перевірка статусу отримувача в разі зарахування від багатьох осіб	Відбувається перевірка статусу клієнта-отримувача в разі зарахування від багатьох фізичних чи юридичних осіб
Перевірка на оплату за дистанційні послуги	Відбувається перевірка призначення операції за оплату дистанційних послуг
Перевірити на розрахунок за авторську винагороду	Відбувається перевірка призначення операції за авторську винагороду
Перевірити на зарахування валюти на картковий рахунок	Відбувається перевірка зарахування валюти на картковий рахунок
Перевірка на погашення кредиту за елітні товари чи нерухомість	Відбувається перевірка призначення операції в погашення кредиту на елітні товари чи нерухомість
Перевірка на спільність ір-адрес з іншими операціями	Відбувається перевірка використання спільних ір-адрес різними юридичними особами
Перевірка на схожі операції сумою більше 150000	Відбувається перевірка на схожі операції, загальною сумою більше 150000 грн
Внести запис про ризиковість операції в базу даних	Внесення даних про ризиковість операції в базу даних
Завершення роботи	Завершення роботи або перехід до наступної операції
Перелік ризикових операцій	База даних з переліком ризикових операцій
Перелік клієнтів зі встановленим рівнем ризику	База даних клієнтів з описом рівня їх ризиковості

Враховуючи те, що система являє собою модуль (розширення) автоматизованої банківської системи потрібно використовувати ту архітектуру і технології, які використовують популярні автоматизовані банківські системи. Виходячи з аналізу наявних рішень автоматизації фінансового моніторингу, найрозумніше буде обрати клієнт-серверну архітектуру, яку використовують веб-додатки. Така архітектура дозволить обробляти операції безпосередньо на сервері, що забезпечить оперативність та захищеність роботи додатку.

Найпоширеніша і більш досконала архітектура клієнт-сервер є трірівневою. Модель архітектури поділяється на три частини: клієнт, сервер, та сервер бази даних [12].

Перший рівень (тонкий клієнт) – клієнт, який представлений графічним компонентом і забезпечує діалог користувача з системою. Користувачами у проєктованій системі є співробітники відділу фінансового моніторингу банку.

Важливим для першого рівня є функціональні можливості користувача під час взаємодії з системою. Необхідно чітко регламентувати операції, які може здійснювати користувач, які дані може вводити та що бачить користувач у результаті роботи системи.

Другий рівень представлений сервером додатків (прикладний сервер) – на цьому рівні відбувається зберігання в виконання бізнес-правил. Тут знаходиться усі логіка програми. Сервер забезпечує обробку даних від клієнта, формування запитів до бази даних, обробку отриманих даних та представлення їх користувачу.

Третій рівень – сервер баз даних, який забезпечує зберігання даних, включаючи їх узгоджене перетворення і захист від несанкціонованого коригування. Також на цей рівень покладена функція захисту і резервного копіювання даних [6]. Дана модель дозволяє забезпечити високий рівень безпеки, масштабування та надійності.

До основних переваг можна віднести:

- дозволяє розподілення функцій між комп'ютерами в мережі;
- захищеність бізнес-логіки системи;
- захищеність від несанкціонованого доступу;
- зниження навантаження на клієнта;
- мобільність у використуванні;
- захищеність бази даних;
- стійкість до збоїв;
- підвищення швидкості при усуненні несправностей;
- велика гнучкість системи.

Основні недоліки:

- збій у роботі серверу може призвести до відмови всієї системи;
- високі вимоги до технічних характеристик серверів;
- високі вимоги до пропускну здатності мережі.

Таким чином, наведені основні вимоги до автоматизації процесу виявлення фінансових операцій, що підлягають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу. Здійснений опис основних бізнес-процесів пов'язаних з виявленням ризикових фінансових операцій., а також обґрунтована технологія і архітектура створення запропонованої автоматизованої системи.

ВИСНОВКИ

Запропонована система виявлення фінансових операцій, що підлягають під ознаки внутрішнього фінансового моніторингу вирішує поставлену проблему лише в частині виявлення ризику операцій. Запропоновані підходи до ідентифікації ризикових операцій ефективні за наявності повної інформації про клієнтів банку та про здійснювану операцію.

SUMMARY

The article substantiates the use of specialized business process management systems - BMP (Business Process Management) for the purpose of modeling and describing the business processes of financial transaction detection systems that are subject to internal financial monitoring. The identification of works executed by each functional block of the algorithm "Detection of risky operations by the bank" is carried out. The expediency of choosing client-server architecture, which uses web-based applications to automate financial monitoring of the bank, is established.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alibeki H. Stress testing and elements of consolidated supervision as key instruments for enhanced risk-oriented monitoring of banks' activities: Financial Markets, Institutions and Risks 1(4), 37-46. URL: http://armgpublishing.sumdu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/12/files/fmir/issue4/Stress_testing_and_consolidated_supervision_as_instruments.pdf

2. Guidance on the risk-based approach to combating money laundering and terrorist financing: high level principles and procedures. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей. 2007. URL: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/High%20Level%20Principles%20and%20Procedures.pdf>

3. Lishan Ai Anti-money laundering (AML) regulation and implementation in Chinese financial sectors: money-laundering vulnerabilities and the “rule-based but risk-oriented” AML approach: Колекція дисертацій Університету Воллонгонгу. 2012. URL: <http://ro.uow.edu.au/theses/3641/>
4. Markus Wenninger Geldwäscheprävention in Factoringinstituten. Die Gefährdungsanalyse als Ausgangspunkt einer risikoorientierten Geldwäschebekämpfung: Бакалаврська дисертація. 2011. URL: <https://www.grin.com/document/351135>
5. Андрійченко Ж. О. Визначення напрямів інституційних змін для забезпечення ефективного функціонування ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С. 599–603. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/124.pdf>
6. Балик Н.Р. Сучасні клієнт-серверні технології та їх застосування при вивченні систем управління базами даних / Н.Р. Балик, В.І. Мандзюк /Тернопільський національний педагогічний університет. URL: http://ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/12/29.pdf
7. Гадецька З. М. Моделювання бізнес-процесів діяльності підприємства. *«Ефективна економіка»* 2016. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4950>
8. Глущенко О. О. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: Ризик-орієнтований підхід / за заг. ред. Р.А. Слав'юка: монографія, 2014. URL: http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2016/06/afm_risk-oriented.pdf
9. Грушко В. І. Особливості внутрішнього фінансового моніторингу в Україні. *"Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України"*: збірник наук. праць " №36. 2012". URL: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58263/2/Grushko.pdf>
10. «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС»: Директива (ЄС). *Європейський парламент та Рада Європейського Союзу*. 2015. №849. URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm)
11. Сторичева С. Б. Ризик-орієнтований нагляд у системі фінансового моніторингу : наук. вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. *Серія «Економічні науки»*. 2016. № 3(75). С. 126-132. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/5390>
12. Миронов В.В. Интернет-приложения на основе встроенных динамических моделей: архитектура, структура данных, интерпретация: Вестник Уфимского государственного авиационного технического университета. 2010 р. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/internet-prilozheniya-na-osnove-vstroennyh-dinamicheskikh-modeley-arhitektura-struktura-dannyh-interpretatsiya>
13. «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення»: Наказ. *Міністерство фінансів України*. 2016. № 584. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1047-16>
14. Національна оцінка ризиків легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення: новітні виклики / С. О. Дмитров, Т. А. Медвідь, О. В. Кузьменко, А. О. Бойко. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2015. 270 с.
15. Організація забезпечення фінансового моніторингу. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=39943
16. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізацію кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку / С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Т. А. Медвідь, О.М.Вашенко // під заг. ред. О. М. Бережного. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/50092/5/Otsinka_ta_upravlinnia_ryzykom.pdf
17. «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу»: Постанова. *Правління Національного банку України*. №417 від 26.06.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15>
18. Стечишин Т. Б. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в банківській сфері України : наук. вісник Херсонського державного університету. *Серія «Економічні науки»*. 2014. №8. С. 183–187. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/311.pdf
19. Хвалінський С. О. Оцінка критеріїв ризику відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні в умовах глобалізації : наук. вісник Херсонського державного університету. *Серія «Економічні науки»*. 2014. №7. С. 156–159. URL: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgii/irbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhd_u_en_2014_7\(1\)_43.pdf](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgii/irbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhd_u_en_2014_7(1)_43.pdf)